

Schrift en traditie

Inleiding

‘In zaken die het geloof aangaan, gaat het woord van een enkele privépersoon boven dat van de paus, wanneer die persoon tenminste gedreven wordt door gezonde argumenten uit het Oude of het Nieuwe Testament.’ Verrassend genoeg zijn dat woorden van een middeleeuwse monnik. Het gaat om Nicolo de Tudeschi (1386-1445) die het brengt tot aartsbisschop van Palermo. Later zal Luther zich op hem beroepen. Ondanks deze uitspraak van Tudeschi blijkt de Rooms-Katholieke Kerk terughoudend in het vrijgeven van de Bijbel voor leken. Dat verandert in de loop der eeuwen. Het Tweede Vaticaanse Concilie markeert een doorbraak in deze ontwikkeling. Persoonlijk Bijbellezen wordt aangemoedigd.

In dit eerste hoofdstuk staan we stil bij het gezag van de Bijbel. Op het eerste gezicht lijkt daarin een belangrijke tegenstelling te bestaan tussen Rome en Reformatie. Eenvoudig gezegd heeft voor de Reformatie de Bijbel het laatste woord, en voor de Rooms-Katholieke Kerk niet. Maar wanneer beter wordt gekeken, is de tegenstelling niet zo duidelijk als die op eerste gezicht lijkt. Ook in de roomse kerk heeft de Bijbel een gezaghebbende plaats, terwijl protestantse kerken niet alleen aan de Bijbel maar ook aan de traditie gezag toekennen. Dat roept de vraag op hoe het staat met het *Sola Scriptura* (‘alleen de Bijbel’) als wachtwoord van de Hervorming. Geeft die slagzin het verschil tussen roomse kerk en Reformatie voldoende weer?

Om beter zicht te krijgen op de verhouding tussen Schrift en traditie is het belangrijk om onderscheid te maken tussen verschillende vormen van traditie. Zowel de Rooms-Katholieke Kerk als de Reformatie erkennen dat binnen de Schrift sprake is van verwijzingen, ofwel van een proces van traditie. De *Catechismus van de Katholieke Kerk* benoemt in dat verband in artikel 89 de Traditie die de apostelen ontvingen van hun Leermeester Jezus. De *Catechismus* onderscheidt die Traditie van traditie (of overdracht) met een kleine t, namelijk door allerlei theologische of liturgische tradities in lokale kerken.

Voor protestanten zijn tradities buiten de Traditie in de Bijbel zelf altijd onderworpen aan het gezag van de Schrift. Daarbij geldt de Schrift als de *norma normans* (normerende norm) en de belijdenis als de *norma normata* (genormeerde norm). Het beroep op de belijdenis is daarom nooit het laatste en hoogste beroep. Daarnaast zijn er kerkelijke gewoonten en gebruiken die door historie en common sense zijn bepaald en die van land tot land en zelfs van streek tot streek verschillen. Men kan niet zeggen dat deze gezaghebbend zijn of horen te zijn. Voor de Rooms-Katholieke Kerk ligt dat anders. Tradities kunnen kerkelijk gezag krijgen. Eerst wordt in dit hoofdstuk ingegaan op de positie van Rome, daarna op die van de Reformatie.

Rome

Nicea

De vraag naar de exclusiviteit van de Bijbel als openbaring kwam reeds vroeg in de kerkgeschiedenis aan de orde. Al tijdens het zevende oecumenische concilie van Nicea (787)

aanvaardde de kerk een buitenbijbelse verering van iconen. Die verering betreft niet alleen de Zoon van God, maar volgens paragraaf 2131 van de *Catechismus* van de Rooms-Katholieke Kerk ook de moeder van God, de engelen en de heiligen. Door mens te worden, introduceerde de Zoon van God volgens deze catechismusbepaling ‘een nieuwe bediening van beelden’. Dit staat haaks op het verbod van Handelingen 17 op het dienen van God door afgodsbeelden. De Heere wil namelijk niet gediend worden door goud of zilver. Deze buitenbijbelse bediening van beelden is door de eeuwen heen in stand gebleven in de Rooms-Katholieke Kerk. Tijdens de Reformatie kwam daar protest tegen. Het protest van de hervormers gold ook het gezag dat uitspraken van levende of al gestorven kerkvaders ontvingen.

Middeleeuwen

Ook in de middeleeuwen werd volop gepreekt uit de Schrift. Met name de dominicanen of predikheren rekenden het tot hun roeping de Schrift uit te leggen en toe te passen in de volkstaal. Ze wapenden daarmee het volk tegen opkomende ketterijen die van de kerk afvoerden, en ook wel tegen de Schriftgebonden prediking van bijvoorbeeld de Waldenzen in Noord-Italië.

Trente

Tijdens het concilie van Trente (1545-1562) beraadden de afgevaardigden zich ruimschoots op de plaats van de Bijbel in het spreken van de kerk. De besprekingen vonden plaats in drie ronden. In de eerste zittingsperiode tot 1549 rezen er vele vragen over het karakter van de Schrift en het spreken erover in de prediking. De kerkhistoricus O'Malley ziet juist in deze eerste periode vele vragen naar voren komen over

de plaats van de Schriften als bron voor tradities. Tradities waren er vele. O' Malley somt er een aantal op:

Leerstellige tradities. Disciplinaire tradities. Kerkelijke tradities. Tradities met een duidelijke basis in de Schrift. Tradities met schijnbaar weinig of geen dergelijke basis. Vasten op vrijdag? Kinderdoop? Het kruisteken? De viering van de zondag? Oorbiecht? Christus' afdaling ter hel, een artikel uit de Geloofsbelijdenis dat niet gemakkelijk of helemaal niet in het Nieuwe Testament te vinden is? (...) Zijn de beslissingen van eerdere concilies tradities? Hoe zit het met de geschriften van de kerkvaders?

Voor een antwoord op deze vragen ging het concilie niet of nauwelijks te rade bij protestanten. De antwoorden werden vooral gezocht bij de leden van het concilie en bij universiteiten. Die wezen in hoofdzaak naar het pauselijke gezag. Dat wil niet zeggen dat de paus in alle voorliggende vragen de beslissende stem had gegeven. Wel waren kerkelijke beslissingen in dergelijke vragen terug te voeren op dit pauselijke gezag. De antwoorden waren ontstaan binnen de kerkelijke traditie. Soms lag de Bijbel eraan ten grondslag, soms ten dele en soms niet of nauwelijks.

Het concilie van Trente ging uitvoerig in op de vraag naar de verhouding van Schrift en kerkelijke gezag in de genoemde vragen. Aanvankelijk waren de meningen daarover verdeeld. Jacopo Nacchianti, de bisschop van Chioggio, wierp een steen in de vijver met zijn opmerking dat Schrift en traditie niet op hetzelfde niveau mogen worden geplaatst. Dat was voor hem immoreel. Toch ging het concilie een andere weg. In het voorliggende ontwerp van een encycliek stond op 1 april 1546 nog dat Schrift en traditie 'partiam et partiam',